

ACC. N:R **M. 10478**: 1-10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Carl Sandberg*
Härad: *Ö. Lönne* Adress: *Osby*
Socken: *Örkensjö* Berättat av: *Densamme*
Uppteckningsår: *1947* Född år *1883* i *Liatops, Krowbergs län*

Jordbrukets binärningar. s. 1-10. LWF. 61.

M. 10478:1.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 ; Liatorp, Kronobergs län

L. U. F. 61.

Jordbrukets binärningar.

Här i nordöstra Skåne, har befolkningen vid sidan av jordbruket, vilket liksom skogsbruket under 1800-talet gav ytterst blygsam avkastning, för sina utövare, varit tvingade skaffa sig andra arbeten som binärningar. Vid de större gårdarna fanns brännvinsbrännerier, eller där vattendrag förekom, genom vattenkraft drivna sågverk, så att vid dessa förekom sällan andra binärningar.

Det var vid mindre gårdar och torpställen, man måste söka skaffa sig någon inkomst genom annat arbete och i brist på industri här i landsorten, måste andra utvägar sökas.

Här fanns ju socken-skräddare och - skomakare i regeln rekryterade från torparna i orten.

De arbeten som mera allmänt bedrivits såsom binärningar här i orten var i största utsträckning: korgtillverkning.

Dels av hyvlade furu- eller senare aspspan, dels s.k. potatis- eller senare kolkorgar av enekäppar, som delvis klyvdes i mån av behov. Troligen är tillverkningen av enekorgarna äldst.

Längre tillbaka gjordes dessa enekorgar med botten av en brädlapp e.d., fyrkantig eller avlång, men alltid med fyra hörn.

De förekom i olika storlekar, men den genomgående principen lika för de mindre, med en stark böjd käpp över mitten av korgen, för att bära densamma. Betr. de större korgarna, fanns sådana något klenare böjda käppar vid varje långsida, mittför varandra, lagom stora för händerna, vid förflyttning.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10478:2.

Landskap: Skåne
Härad: Östra Göinge
Socken: Örkened
Uppteckningsår: 1947

Upptecknat av: Carl Sandborg
Adress: Osby.
Berättat av: Carl Sandborg
Född år 1883 i Liatorp, Kronobergs län

Kronobergs län.

L. U. F. 61.

Jordbrukets binärningar, forts.

Materialet till dessa enekorgar, enebuskar, fanns det synnerligen gott om i dessa trakter och fastän denna tillverkning utvecklats i ganska stor utsträckning de senaste årtionden, tycks enebuskarna räcka till ännu i våra dagar. Men på senare tiden tillverkas sådana korgar i stor utsträckning av ståltråd.

I regeln kostade dessa enekäppar ingenting, utan vederb. korgmakare strövade omkring i närliggande skogar, med eller utan lov, och högg sådana efter behov. Det var fråga om de rakaste och vackraste käpparna, så att efter hand blev det endast de fulaste kvar.

Nu mera är det mera ordnade förhållanden även på det området.

Man kan stundom se lastbilar fullastade med buntade enekäppar.

Tillverkningen av denna sorts korgar har i dessa trakter aldrig utvecklats till någon industri med anställda arbetare, såsom spånkorgtillverkningen. Utan i början satt man merendels i köket den kallare årstiden, med sin tillverkning och under den ljusare perioden i något s.k. huggehus eller avbalkning i uthusen.

På grund av sin egenart i denna tillverkningen, kunde det ju knappast ske fabriksmässigt och ingen tycks heller brytt sin hjärna med någon slags maskinell förbättrad tillverkningsmetod.

Ännu i våra dagar tillverkas dessa enekorgar på ungefär samma sätt som för 50-60 år tillbaka, merendels av enskilda familjemedlemmar, högst tvänne i samma familj.

omslöjd i
hand, me-
ler av starka
gjorde korgar,
ser och få

stfritt furu
s och klyvdes
tulle ha.
orten, till
inköp fick
mpligt virke
järnväg.
å ungefär
lade gjort
, lejde de
ill huvud-
son, grund-
t i Boalt
ill Osby.
en då I.B.
u betalningen
sa spånkorgar
ar.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10478:1.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 ; Liatorp, Kronobergs län

L. U. F. 61.

Jordbrukets binäringar.

Här i nordöstra Skåne, har befolkningen vid sidan av jordbruket, vilket liksom skogsbruket under 1800-talet gav ytterst blygsam avkastning, för sina utövare, varit tvingade skaffa sig andra arbeten som binäringar. Vid de större gårdarna fanns brännvinsbrännerier, eller där vattendrag förekom, genom vattenkraft drivna sågverk, så att vid dessa förekom sällan andra binäringar.

Det var vid mindre gårdar och torpställen, man måste söka skaffa sig någon inkomst genom annat arbete och i brist på industri här i landsorten, måste andra utvägar sökas.

Här fanns ju socken-skräddare och - skomakare i regeln rekryterade från torparna i orten.

De arbeten som mera allmänt bedrivits såsom binäringar här i orten var i största utsträckning: korgtillverkning.

Dels av hyvlade furu- eller senare aspspan, dels s.k. potatis- eller senare kolkorgar av enekäppar, som delvis klyvdes i mån av behov. Troligen är tillverkningen av enekorgarna äldst.

Längre tillbaka gjordes dessa enekorgar med botten av en brädlapp e.d., fyrkantig eller avlång, men alltid med fyra hörn.

De förekom i olika storlekar, men den genomgående principen lika för de mindre, med en stark böjd käpp över mitten av korgen, för att bära densamma. Betr. de större korgarna, fanns sådana något klenare böjda käppar vid varje långsida, mittför varandra, lagom stora för händerna, vid förflyttning.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10478: 2.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp, Kronobergs län

L. U. W. 61.

Jordbrukets binäringar, forts.

Materialet till dessa enekorgar, enebuskar, fanns det synnerligen gott om i dessa trakter och fastän denna tillverkning utvecklats i ganska stor utsträckning de senaste årtionden, tycks enebuskarna räcka till ännu i våra dagar. Men på senare tiden tillverkas sådana korgar i stor utsträckning av ståltråd.

I regeln kostade dessa enekäppar ingenting, utan vederb. korgmakare strövade omkring i närliggande skogar, med eller utan lov, och högg sådana efter behov. Det var fråga om de rakaste och vackraste käpparna, så att efter hand blev det endast de fulaste kvar.

Numera är det mera ordnade förhållanden även på det området.

Man kan stundom se lastbilar fullastade med buntade enekäppar.

Tillverkningen av denna sorts korgar har i dessa trakter aldrig utvecklats till någon industri med anställda arbetare, såsom spånkorgtillverkningen. Utan i början satt man merendels i köket den kallare årstiden, med sin tillverkning och under den ljusare perioden i något s.k. huggehus eller avbalkning i uthusen.

På grund av sin egenart i denna tillverkningen, kunde det ju knappast ske fabriksmässigt och ingen tycks heller brytt sin hjärna med någon slags maskinell förbättring tillverkningsmetod.

Ännu i våra dagar tillverkas dessa enekorgar på ungefär samma sätt som för 50-60 år tillbaka, merendels av enskilda familjemedlemmar, högst tvänne i samma familj.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

37
M. 10478:3.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: Osby.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1833 i Liatorp, Kronobergs län.

L. U. F. 61.

Jordbrukets binäringar, forts.

Spånkorgtillverkningen däremot har utvecklats från hemslöjd i småstugorna, där en liten enkel spånhyvel sköttes för hand, merendels av manlig kraft om sådan fanns till hand, eller av starka kvinnor. Hyvel fanns sällan på varje ställe, där de gjorde korgar, utan de brukade gå till någon granne med större resurser och få sina träbitar hyvlade till spån, av lämplig tjocklek.

Materialet till dessa korgar, var i regel knastfritt furu eller tall, som avsågades i lämpliga längder, skalades och klyvdes i lagom stora delar, beroende på hur breda spån man ville ha.

Detta furuvirke fanns i många årtionde här i orten, till sist merendels å kronoparkerna, där endast sparsamma inköp fick göras. Därför har de senaste åren inköp av sådant lämpligt virke måst göras på ganska långa avstånd och hemfraktats på järnväg.

Utvecklingen av tillverkningen har tillgått på ungefär följande sätt: Längre tillbaka, när småtillverkarna hade gjort så många korgar att det motsvarade ett litet hästlass, lejde de en bonde som hade häst, att köra iväg dessa korgar till huvudseklige uppköparen under många årtionden, Ivar Bengtsson, grundaren till A/B Bröderna Ivarsson, Osby. Han bodde först i Boalt och skötte uppköpen där, men flyttade sedermera hit till Osby. Hit kommo sedan korglassen från Örkened i många år, men då I.B. skulle sälja korgarna igen och förtjäna på dem, var ju betalningen synnerligen blygsam. De vanligaste storlekerna av dessa spånkorgar var 4-styvers, 6-styvers, 8-styvers och 10-styvers korgar.

Hyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10478: 4

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O. s. b. y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp, Kronobergs län.

L. U. F. 61.

Jordbrukets binärningar, forts.

Det var således 2-öres, 3-öres, 4-öres och 5-öres korgar, ty 2 styver lika med 1 öre. Ett sådant litet hästlass korgar gick icke till stora pengar och när bonden fått sina, visserligen nått tilltagna skjutspengar, var det "surt" förvärvade slantar korgmakaren fick över för träna arbete, vid dålig belysning på kvällarna, ty var länge merendels kvällsarbete, då man fick göra annat vid dagsljus.

Så småningom tröttnade de flesta också att sälja sina korgar på detta sätt och några företagsamma yngre män, försökte organisera tillverkning och försäljning på annat sätt. En, Nils Persson, reste till Köpenhamn och etablerade sig som sjöjdhandl. med huvudsaklig försäljning av 1-2 liters korgar till torghandl. och så småningom även andra storlekar, som härifrån sändes, utan grepar påsatta, för att korgarna skulle kunna packas i varandra i stora buntar och med greparna i särskilda buntar, vilka sedan påsattes vid framkomsten.

Två andra, Olsson och Myrberg, reste till England och därifrån uppköpte de korgar från Örkened och kringliggande orter.

Köpenhamnsfirman existerar än idag, men de båda som reste till England, kunde icke bli eniga om samarbete, utan begynte konkurrera med varandra, med resultat att efter några år tog deras affärer ett snöpligt slut och de återvände hem, som ovänner.

Detta var ungefär vid sekelskiftet. Sedan försökte några stycken, som reste till Tyskland i trakten av Dorthmund och satte upp korgfabrik där inne, lockade över några ungdomar och det gick visst ganska bra en tid, men de flesta tröttnade och reste hem igen,

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10478:5.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947. Född år 1883 i Liatorp. Kronobergs län

L. U. F. 61.

Jordbrukets binärningar, forts.

Sedan vid sekelskiftet tillkom järnvägen Sölvesborg-Älmhult, med icke mindre än 5 st. stationer inom socknen. Under tiden järnvägsbygget pågick, sökte alla äbetsföra torparpojkar och småbrukarsöner få arbete vid byggnaden dels här och dels vid andra järnvägar och erhöll ju bättre betalt vid dessa arbeten, så att korgtillverkningen fick sedan skötas av kvinnor och sådana män som icke orkade med grovarbete. Järnvägens tillkomst medförde ju ändrade förhållanden på alla områden, med ökade avsättningsförhållande och ökade priser även för korgmakarna. Men någon enighet kunde visst icke uppnås, utan efter hand som andra nöjligheter yppade sig, övergick de flesta till annat arbete, men några fortsatte envist och blevo välbärgade med tiden. Johan Jönsson stannade kvar många år i Tyskland och lär ha kört omkring i trakten av Dorthmund och vid köksdörrarna sållt korgar, enl. egen uppgift, så att när han omsider hemkom, kunde han bygga en större villa i närheten av kyrkbyn och i huvudsak leva på tjänta pengar tills han för några år sedan dog vid ganska hög ålder. Håkan Bengtsson, begagnade en annan metod. Han tillverkade korgsätser, bestående av en mangelkorg och en del andra mindre torgkorgar m.m. och annonserade i huvudsakligen Norrlandstidningar och kunde vissa dagar sända 40-50 st. sådana sätser mot efterkrav av 7:50 för varje sats. Detta gick bra i många år.

Alfred Bengtsson, fortsätter än idag med uppköp av korgar från småtillverkare, målade och glödrerade och sänder på skilda håll inom riket och det tycks gå bra, trots wellpappskartongerna en tid hotade i viss mån tränga ut spånkorgarna.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10478:6.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp, Kronobergs län

L. U. F. 61.

Jordbrukets binärningar, forts.

Vid ungefär samma tid, vid sekelskiftet bildade några korgmakare från Tommaboda och Lönsboda, en förening och byggde en korgfabrik i Lönsboda. Men troligen på grund av bristande enighet och sammanhållning gick det dåligt de första åren och den måste överlämnas till en av intressanterna, en småbrukare, som sålde sin gård och övertog fabriken. Genom envishet och seg energi har han bevisat att även sådan industri kan gå om det ordnas på rätt sätt.

Där arbetas året runt med flera manliga och kvinnliga arbetare och anses vara ett solit företag, med god inkomst för Chefen.

Detta om korgtillverkningen, som var den huvudsakligaste binärningen i många årtionden i vår socken.

I södra delen av socknen hade vi bröderna Bengtsson, som voro lie-smeder, men de flyttade ungefär vid sekelskiftet till Glimåkra och hade många år dessförinnan lagt om sin verksamhet till stenarbete inom granitområdet, så kan icke räknas till någon långvarig jordbruksbinärning. I samma by, nämligen Esseboda med omnejd, hade vi ett par bröder "Blisherana" Olof och Jöns, som sysslade med bössmide, vi kan ju kalla dem, gevärshantverkare, men i mindre utsträckning. I östra delen av socknen, Tjuvön och Rumpeboda, tillverkades i viss utsträckning stegar, som de själva körde neråt Skåne och sålde och kunde hända att de utsträckte sina resor ända till Malmö. Andra höggo och sålde tobaksspett till tobaksodlarna i Kristianstadstrakten och andra humlestänger, som såldes i Näsrum, där humleodling förekom i ganska stor utsträckning.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10478: 7.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: Osby.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 ; Liatorp, Kronobergs län

L. U. F. 61.

Jordbrukets binärningar, forts.

Att bränna trätjära, förekom ganska allmänt längre tillbaka. Det förekom några s.k. "tjärgubbar", som voro särskilt tränade i den konsten. Vi ha visst bara en av dessa kvar i livet i vår socken " Göka-svennen" kallas han i allmänhet, heter annars Sven Persson. När man ströver omkring i skogarna häruppe, kan man i regeln i de större och medelstora gårdarnas skogar påträffa resterna av s.k. "tjärbackar". Lämplig plats för tjärbränning var en backslutning.

Överst på krönet och mot lutningen, i regeln tycks man föredragit riktningen väster-öster, helst där det icke varit för många stenar, rensade man bort mossor, grenar o.d. grävde en tre till fyra alnars bred ränna, neråt slutningen, 10-15 alnar lång och slutade med en brunn, ett par alnars djup, allt beroende på den mängd råämne eller material, man ansåg sig kunna anskaffa inom det beräknade området. Det var ju av gamla furustubbar, vindfallor av tall, s.k. "kådestubbar", man småhög och staplade upp över rännan i viss ordning, till man fick lagom höjd och täckte väl över det hela med jord så att icke lågorna förtärde det hela, utan tjäran rann så småningom ner i botten och följde rännan ner i brunnen, där den uppsamlades, efter det grus och småstenar sjunkit till botten.

Naturligtvis gick en del av först utvunna tjäran åt att bilda en tät botten i rännan ned till botten i uppsamlingsbrunnen. Av en del av sist utvunna tjäran, koktes till beck.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10478: 8

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 ; Liatorp, Kronobergs län

L.U.F. 61.

Jordbrukets binäringar, forts.

Det ansågs med rätta att det var oekonomiskt anlägga förmånga sådana tjärbackar, varför de användes så länge det gick anskaffa tjärstubbar o.d. inom rimliga områden, med hänsyn till transportmöjligheterna. Troligen ansågs det icke särskilt lönande med denna metod att utvinna trätjäran, ty det upphörde i slutet av 1800-talet totalt, då man började framställningen av trätjära efter mera moderna principer i mellersta Sverige.

Möbeltillverkning har förekommit endast i enstaka fall i vår socken, men i vår grannförsamling Glimåkra, har företagsamheten på det området, sedan många årtionden legat före oss, ävensom deras glasbruk m.m. Ända sedan mitten av 1800-talet, ha möbelsnickare från Glimåkra anlåtats, då det varit fråga om såväl bättre, som billigare möbler och de flesta behövliga likkistorna från samma tid, ha i regeln kommit från Glimåkra. Detta kan anses så mycket mera anmärkningsvärt, som vår socken är en riktig skogsbygd och skogsägarna, så långt man kan minnas tillbaka, sållt sina skogsprodukter till underpris till främmande uppköpare, utan tanke på att själv förädla dem. Denna brist på företagsamhet var ganska påtaglig, ända till järnvägens tillkomst, då vi fick räkna med nyinflyttade personer, som gingo före med inititiv på många områden och så småningom fingo enstaka av våra urinnevånare med i olika företag och skapade möjligheter för en förbättrad levnadsstandard i stället för den allmänna fattigdomen, som varit rådande i vår socken längre än i angränsande socknar.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

2

M. 10478:9.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp, Kronobergs län

L. U. F. 61.

Jordbrukets binäringar, forts.

I vardagslag användes i allmänhet träskor. Dessa köptes längre tillbaka i regeln på marknaden, vilka förekommo tre gånger årligen, vår, sommar och höst. Men efter hand begynte händiga personer själv göra träskor och vunno god avsättning för dessa i hemorten.

De tillverkades av alkubb, som blev lättare än björk och hade icke benägenhet att så lätt spricka, som de vilka tillverkades av björk. Av en alkubb, lagom lång och grov, grävde man med ett specialverktyg, i viss mån liknande en sked med långt skaft, ut innandömet i denna träkubb, sedan den dessförinnan formats till den gängse träskoformen, så att foten skulle få plats, men det blev i allmänhet så o så med passformen, ty ofta fick den som skulle använda dem, s.k. träskoknutor på fötterna, men för att förebygga detta gjordes de så stora att man kunde stöpa lite hö eller mjuk halm i dem, så blev underlaget mjukare, men vristen blev utsatt för hård påfrestning om man skulle gå länge med dem.

Men så småningom kom den stora och fina uppfinningen att skära ner träet längre över vristen och placera en läderputa över vristen i stället, som var mjuk och formade sig efter vristen.

Denna läderputa var i regeln stoppad med svinborst eller nöthår. Så småningom kom den välsignade trätöffeln, med ovanläder som genast utträngde träskorna hos ungdomen, men de gamla höllo så länge som möjligt på den vanliga träskon, därför att den skyddade för tryck ovanifrån och ansågs varmare, med instoppat hö eller halm och var billigare.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

10.
M. 10478:10.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: ~~Örnared~~ Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp, Kronobergs län

L. U. F. 61.

Jordbrukets binärningar, forts.

Utom spånkorgtillverkningen, någon gång stegar, förekom icke tillverkning av produkter i större omfattning än som motsvarade ortens förbrukning i allmänhet under förra århundradet, förrän vid sekelskiftet och järnvägens tillkomst. Befolkningen tycks ha hållit på uttrycket: " Skomakare bliv vid din läst", de flesta gick i sina fäders fotspår, säkerligen med motivet, kärlek till hembygden.

Men var ju omöjligt för alla att finna sin utkomst i denna fattiga hembygd, trots bästa vilja och därför började emigrationen ganska tidigt till det förlovade landet U.S.A. och efter hand fanns knappast en familj i socknen, som icke hade en eller flera i Amerika av sina anförvanter. De flesta reste i den avsikten att under slit och umbärande tjäna pengar därinne, för att återvända till sin kära, fattiga hembygd och kunna antingen övertaga sin hemgård, om sådan fanns eller köpa en i närheten, eller event. nyodling.

Många återkommo aldrig, somliga tålde icke klimatombytet, andra dogo av hemlängtan, enligt brev från bekanta, andra omkommo i det kalla Canada, eller försvunno i s.k. fläskpackarstaden Chicago. Många lyckades skaffa sig bra positioner där ute och stannade där för alltid, somliga av dessa sände hem biljetter till sina fattiga syskon eller anförvanter, som reste dit bort och även de stannade där för alltid, medan åldriga föräldrar gingo härhemma och önskade att någon av barnen skulle återvända hem och vara deras hjälp och tröst på gamla dagar...

Ifyll endast ovanstående uppgifter!